

I

U nás je teď literární plození velmi živé, tak živé — avšak nehledejme teprv dlouho pravého přirovnání, řekněm krátce: u nás to klíčí a pučí, roste a květe jako *v mladém světě*. Jen oblečte se do redaktorského kabátu a zasedněte za stolec některého beletrii pěstujícího listu, do křesla časopisu hledícího sobě fejetonu zábavního, a za týden vám bude jako bludnému Sheridanu v báchorce: literární arabesky vám opletou nohy a ruce, obrovitě rozložené listy povídek vás v sobě pochovají, lyrické květy přes noc kolem vypučelých palem vás zasypou. Jedině víla Energie vás může snad zachovat, aby se neřeklo: zhynul literárním jarem, byl zardousen literáty „netištěnými“.

Je to věru přirozeno. Duše mladého národa rozkvetává dvojím hlavně směrem: politickým, literárním. Kde se objeví více skutečných talentů a úspěch rozhodný, tam touží více zas talentů nových a pomáhají k úspěchům zas novým. Politický neúspěch našich vůdců je úplný, v politice jsme sklesli z výše ideálů až dolů na nulu, politika česká *teď* nevábí mláď českou, aby se jí věnovala necht' teoreticky, necht' prakticky. V literatuře však přiblížili jsme se k ideálním cílům o značný krok, v té se objevily talenty s úspěchem oslňujícím, literatura vábí.

Stará ovšem pravda: „Jedinou chybou vskutku dobrých spisů jest, že jsou obyčejně příčinou velmi mnohých spisů špatných nebo prostředních.“ Nuž — u nás není, také tak snadno nebude ještě zrovna hyperprodukce *knihová*, nebezpečí není tedy tak velké; skutečná pak vybíravost našeho obecnstva a téměř příslovná upjatost našeho nakladatelstva jsou závorou další. Tomu ale *není lze* se vyhnout, aby, kde jsou talenty skutečně tvůrčí, nebylo napodobitelů. A když už sobě jinak tedy pomoci nemůžeme, přejme

těmto jich drobnou „radost tvůrčí“; co „vytvoří, je ihned mrtvo“, a tím jsou odbytí.

Není dosud hyperprodukce, pravím, ačkoli se mnohým vlasteneckým rodinám našim — alespoň někdy — tak zdává. Těm totiž upřímným duším, které žijí život jen český, přilnuly k tomu životu každým dechem svým a cítily by se nešťastny, kdyby jim ušel i nejslabší záchvěv jeho. Navykly sobě číst a znát *všechno*, mít o *všem* českém *vlastní* svůj úsudek — a všechno číst, co po česku napsáno, náleží dnes přec jen už k nemožnostem. I pak, když vylučujeme nejkrajnější vědecké výběžky literatury české. Přišlo by na každý den jedno alespoň číslo některého beletristického listu, někdy celý sešit, nu a to již je na tutéž čtoucí dušičku trochu mnoho; k tomu snad denně také beletristická jedna kniha, ať už přeložená nebo původní. Dejme tomu, že by stačil i čas fyzický, kdy ale tu spoustu duševně *zažít*, jak z ní mít tedy *pravý požitek*? A pro ty, kteří *tohoto* požitku jen dbají, kteří svou četbu jen s pravou gurmandizou na spisy vskutku vybrané obmezují, jen dobré knihy do ruky berou, uzavírám, není naše produkce přec jen ještě ani dostatečná. Ba ani ne pro známé ty, střed čtenářské inteligence tvořící „hlouny románové“. Jakmile minul počátek zimní kněhkupecké sezóny, kdy ovšem produkce se jeví silně, trvává až bolestně dlouho, než vyjde zase kniha, o níž lze říci, že je zdatnou potravou ducha i srdce, přírostkem českému umění. To platí předně tedy o dílech veršovníckých; o dobrých prozaických dílech *původních*, o novele, povídce, románu to ale platí mnohem ještě víc. Máme těch Benešů, Šubertů a Jirásků, Světlých a Šmilovských, Arbesů a Lierů atd. ještě přec jen bolestně málo. Vlastně řekněm jinak a líp: Máme ještě bolestně málo nakladatelů, kteří rozumějí váze povídkové literatury a umějí ji pěstovat. Chce-li spisovatel novelistu žít u nás jen literatuře, musí mít věru zcela jiné ještě prameny finanční, sice života neubrání — není hledán, musí spíše hledat sám, a následkem toho není též placen tak, aby mohl pracovat klidně a dle vůle. Naši nakladatelé či kněhkupci jsou ještě hezky vzdáleni onoho názoru, jež němec-

kým kněhkupcům vštěpovával idealista Jahn; ten mýnil, že kněhkupec má býti jen zprostředkovatel mezi obecenstvem a spisovatelem, jen jaksi spisovatelův kasír. Český kněhkupec je ovšem „kasír“, ale jenom svůj, a to ne vždycky dosti obratný. — Zeptejte se pravé, pilné čtenářky české, která čte již po více let; s výrazem zoufalým si vám požaluje, že nemá co číst. Rozuměj knihového. A dobrá vlastní povídková strava je pro národ ještě důležitější než universita.

Lze všude slyšet, všude čísti, že a jak si libujeme co do kvality v nynější své produkci poetické. Také právem. A to plné právo nám neupře ani nejplesnivější šosák náš vlastní, ani nejurputnější německý nepřítel všeho českého. Klobouk dolů! Krásná literatura naše přiblížila se za necelé čtvrtstoletí k ideálním svým cílům o krok veliký! Dřívější užší obzor je protržen a dnes je nám obzorem širý svět — dnes není nám žádný literární směr více směrem cizím, my dovedeme každým z nich zabočit do cesty své české; dnes jsme sobě již dobyli celou tu obrovitou arénu literatury světové a jedná se jen o silné páže, abychom v ní čestně se udrželi. My ty páže máme.

A nejen to! Literatura ta nová, třeba byla zabrala svět nejširší, zůstala čista jako křišťál! Mluvívало se u nás o literatuře „panenské“ a jezovitská ústa tím nemyslila vskutku pranic jiného než úzkostlivé vyhýbání se všem narážkám sexuelním, vyhýbání se sebemenšímu nárazu na náboženství — rozuměj na jedno jen náboženství — a důležitosti podobné. Dnes se o těchto důležitostech ani už nemluví. My ale můžeme říci, že česká nynější literatura *panenská jest!* Jeť prosta lživých frází. Všude v ní dýše svatá pravda. Je v ní upřímné, žhoucí zanícení pro svobodu, spravedlnost, šlechtnost. Naše literatura je *poctivá*, tedy *mravná*. Právě naši nejlepší poetové nynější zúplna vyhovují železně přísnému požadavku: cokoli třemi prsty napsali, mohou třemi prsty odprisáhnout. Naše literatura je na čest národa.

Ráda se ale u nás nyní, při tom „libování si“, měřívá přítomnost s minulostí, vlastně literární osoby žijící s oso-

bami již neživými. Přitom ovšem „má pravdu ten, kdo žije“. Opět pochopitelno! Národ český vzrostl, uvědomě-
lých, inteligentních Čechů je nepoměrně víc, z těch se
valná část věnovala tedy literatuře — literární práce česká
jeví se tedy širší, rozprouděnější. Je ale také přitom dosti
hluboka, neboť objevily se nám talenty, které by nejen
u nás, které by také jinde platily za talenty velké. A konečně
má zde vážné slovo též *současnost*. Vadívá sice přesné
kritice, nevadí ale čtenářskému zanícení, ano podporuje je
velice, a tím více u nás, kde v literatuře jsou úspěchy,
v jiném neúspěchy, a kde tedy pro literaturu mluví i pýcha
národní. Ale dále probůh v té „samolibosti současníků“
nejděm! My máme velké talenty — a my měli velké talenty!
Kdyby dnes vystoupil nějaký Kollár se zanícenými, báječ-
ným ohněm planoucími počátky Slávy dcery, dnes kdyby
přišel nějaký Čelakovský s perlami Ohlasů českého a rus-
kého, dnes se objevil zas fenomenální zjev Máchův, my je
zajisté ihned postavíme vedle svých žijících nejpřednějších.
Nám beztoho, upřímně řečeno, ten tón Kollárův a Čela-
kovského nyní v literatuře schází. Pochopitelno již zase,
neboť všechno *najednou* nebývá, i když je sebevíce sil.
My ale toho tónu potřebujeme, my jej musíme zase mít
v souzvuku současném. Aby nám literatura byla, čím býti
má: aby nám byla pokladem — literaturou knih svatých,
„z nichž, kdyby národu zhynulo vše ostatní, mohl by se
obnovit zas celý“. —

Konečný rezultat křížového mluvení: máme teď literární
díla dobrá, nemáme jich ale ještě v množství žádoucím.

II

Zrovna z toho důvodu, že je zájem pro literaturu panu-
jící, žádá sobě národ náš teď sám už literární kritiky.
Opakuju: národ, čímž myslím zde ovšem celou školami
a čtením vybroušenější část jeho — ne pak jen kruhy zas
literární, které u nás volaly po kritice, i když nebyla pro-
dukce, i když nebylo o čem psát, v bláhovém jakéms

domnění, že kritický článek je lůnem tím mateřským, z kterého se rodí básníci.

Dnes nejenže může, dnes již musí se tomu přání veřejnosti vyhovovat. Když domácnost něčím bohatne, nebo třeba jen bohatnouti se zdá, je nutno vést knihovou toho kontrolu; kritika pak je tedy takovou kontrolou bohatnoucí literatury. Povinnost ale předně připadá časopisům, ať již v jakýchkoli lhůtách vycházejícím. Novináři vůbec připadá kontrola všeho nového, i novinek tedy literárních — čímž zajisté nepravím, že nenovinář je z kritizování vyloučen. Novináři se každá nová kniha zašle, on každou čte a poznává — on, učiniv řadu nových těch „známostí“, porovnav je mezi sebou i s požadavky estetickými, může říci, kterou tu „novou známou“ uznává za hodnou, aby se stala až „přítelkyní“ ducha a srdce jeho, a kterou poznal jen proto, aby ji zase zapomněl.

Během nynější zimní doby učinili jsme nových známostí dost: nových knih vyšla pěkná řada. Mnohé z nich měly známá již jmena v čele, taková jmena, že jsme důvěrně podávali obě ruce na uvítanou. Na jiných objevila se spisovatelská jmena nová. Takové čteme s jistou nedůvěrou, ano my je mlčky přečteme celé, a teprv pak, jsme-li spokojeni, pohlédnem ještě jednou na spisovatele a v duchu podáme mu ruku. Pak teprv je známost hotova, pak je rozhodnuto, že sobě povšimneme mladého spisovatele rádi také příště, ač „nezkázá-li si to zase s námi“. Takových *dobrych* nových známých získali jsme bohudík letos několik.

Proběřeme se zde některými spisy letošní sezóny. Ne všemi a ne dle systému. Sáhne prostě do hromady přečtených kněh a —

čteme: *Chladem a teplem*. Básně Františka X. Svobody. Knížečka nevelká, musíme říci „odvykle“ jednoduchá, pěkně sice, ale s řídkou teď u nás ekonomii místa tištěná. Chladem a teplem je také poněkud divný titul, je-li pravda? Mohl by stát na sterých jiných knihách, nezavírajících v sobě zrovna básně, ano mohl by naznačovat i stať fyzikální — na básně má se brát název přec jen přilehavější! Nu — neškodí!

Z knižičky té je předně vidět — abychom užili vlastních slov Svobodových —, že „májové jitro“ nynější poezie české přec jen už pěknou chvíli trvá, že už to trvá nějaký čas, co staří ptáci „nosí na hnízdo, ó příští pěvci, vám!“ A pak, že se těch „příštích pěvců“ zrodilo už několik, že se jim to jak náleží měkce leží v hnízdě připraveném a že budou oni po pěvcích starších zpívat věru zcela pěkně. Svoboda patří mezi tu nadějnou mláď.

Rádi bychom té literární mládeži ledacos řekli — Svoboda je první, s nímž zde mluvíme, nuž řekněm něco z toho třeba jemu, „ostatní ať poslouchají s sebou“. Svoboda je rozhodný talent, může něco z něho být — my můžeme tedy některé slovo na jeho adresu napsat.

Rozhodný talent, ale dosud příliš zajatý obdivem dobrých vzorů českých, příliš unášen obdivem tím, než aby zjeviti se mohla vlastní individualita jeho. Nechť se jim obdivuje dál, upřímně, po celý život svůj, nechť ale hledí k poměrně stejné platnosti přivést také *sebe*, svou *zvláštnost* osobní, jako oni toho dovedli.

Dnes je Svoboda *jenom* lyrikem — nesmíme ale říci, že jím zůstane: neboť dnes je jím nejen pro mladistvost citů svých, nýbrž i proto, že lyrika poskytuje největší *volnosti formy*. Básnická forma je dnes *předním* cílem tak mnohých literárních začátečnicků našich; přivedliť básnickou formu českou nynější přední básníci na výši obdivuhodnou, vládnouce ovšem zároveň skvělým bohatstvím vznešených myšlének, — forma ale klade začátečnickům větší obtíže než sama myšlénka, ji tedy, jsou-li puzeni, aby kráčeli za vzory svými, hledí přemoci nejprv, jí věnují někdy všechno ostatní. Myšlénku podřizují formě, ne naopak. Forma jim neroste z věci.

Svoboda například má cit přirozený, *opravdový*, také cit ten v jeho básních nezaniká, je ale hledanou často formou dušen a zahalován. Nedospívá na dojemnou jasnost, jaká je například u Vrchlického (jenž je nejen Svobodovi vzorem) téměř v každé, i sebeumělejší písni. Svoboda je také *samo-
statným* pozorovatelem, dokazuje to mnohými dobrými svými obrazy; ale těch obrazů je kvůli bohaté formě zase

tolik, že myšlenku až dusí, místo aby ji objasnily.

Většina básní dotýká se nás také tím napodobováním jaksi nenově, a přece dovede Svoboda psát vskutku *individuálně*, tedy *nově*, což dokázal leckterými, zde obsaženými písněmi, jako například Májovým jitem nebo Křížem nebo Klamem — pravou to písni!

Dle řečeného rozumí se, že Svoboda tedy ještě nedocílil formy dokonalé, vzdor obětem, jež jí přinesl. Docílí jí, jakmile se stane samostatným. Prozatím nechť se střeží myšlenku natahovat na popisný skřípec, aby obsáhla více slok. Pak nechť se střeží myšlenku chtít přepěknět, abstrakcemi předumyslňt, jako učinil například divnými slovy: „kdy vyšší šíř jde hvězd“ (str. 16). A konečně nechť hledí právě v citové básni, tedy v písni, povždy sobě syntaxe co možná jednoduché. Čtem-li například (str. 19)

*kde anděl samý květ
a samá naděje se dolů snáší bílý —*

musíme při posledním slově náhle zastavit a pohlédnout zpět, kam slovo to vlastně patří, a taková zastávka je pro dojem básně osudná.

Česká syntaxe vyhovuje zajisté náhledům i nejliberálnějším. Není odstínu myšlenkového, aby mu slovosled náš nedovedl vyhovět. Avšak *veškerých* výhod z toho báseň česká ani nesmí užít, ona nesmí jít až ku krajnostem, nemůže jít až tam, kam například filosofova próza. Patříť báseň do umění a mezi předními zákony jejími tedy jest: ušlechtilá míra, jednoduchost. Proti té míře hlavně začátečníci hřešívají u nás. Jich slova jsou ovšem česká, jich slovosled nebývá vždy český. Jsouť jisté myšlenkové přechody a postupy, jichž by Čech jenom národně vzdělaný neužil nikdy, třeba jim, užije-li jich kdo, přece porozumí. V tom ohledu nezbyvá začátečníkům než co nejpilnější studium české, moravské a slovenské národní písně a pohádky. Hlavně lyrik, chce-li být dobrým lyrikem, ani nemůže se obejít bez národní písně. Na ní se zakládá i dojemná jednoduchost písně Goethovy, i slzná prochvělost Heineova.

Kdo dovede k plné individualitě národní přidat plnou individualitu vlastní, může vždy se stát dobrým spisovatelem původním.

III

Na prahu ráje. Znělky Jos. V. Sládka. —

S jakýmsi ostychem přistupuji k rozpravě o této knížečce, totiž s ostychem tím, který je vždycky průvodcem úcty. Zcela maličká knížečka, ale při spisech měří se velikost, jak známo, dle obsahu. A hledě tedy k tomuto, musím výraz „zcela maličká knížečka“ bohudík ihned zase odvolat. Na prahu ráje značit zcela nepochybný pokrok celé literatury české. Nemohu odolat, abych zde necitoval slova Ludvíka Feuerbacha, jež jsem si byl kdysi co universitní student při přednášce Schleicherově do svého sešitu zapsal: „S knihami jako s dětmi, ty malé dávají člověku nejvíce práce.“ — Mohl bych o té malé knížce napsat úsudek rovněž malý, id est krátký: *je dobra*. Bylo by čirá pravda, ale znělo by jako čirá referentská fráze — a ona ta knížka žádné fráze nesnese! Jeť v ní ryzá pravda, ryzá poezie a vyspělá básnická individualita.

Co je obsah Sládkovy nové knihy? *Člověk* — vlastně jen drobty jeho srdce, z nichž ale lze soudit na celé citové bohatství lidstva. *Chudý člověk* — vlastně jen jednotlivé šlehy bídy, z nichž ale vychvívá žaloba veškeré drané a šlapané lidské chudiny. *Český chudý člověk* — vlastně jen jednotlivé záupnění jeho, ale slyšíme z toho celou bouři bolu, vzkřek štvaného národa.

Krátký výtah z obširných svazků života. Mohla by místo malé knížky být arci také celá obrovitá knihovna, kdyby na tak bohaté vnímání a pak teprv na poetické zpracování stačil život jednotlivého člověka. Neříkám, že nestačí Sládek dál než na tu jednu malou knížku, on stačí třeba na celou řadu takých; ale může je všechny vážit *zas jen* z plné životní pravdy, a to vyžaduje času a visí na náhodě. Na prahu ráje je váženo *uskutku ze života*. Jsou to dojmy, které se vtiskly během časů do duše a jimž básník umělec

dal dnes formu. Podle hloubky dojmů těch soudíme na hloubku básníkovy srdce, podle zvláštního jich zrcadlení se na zvláštnost básníkovy ducha — zkrátka na individualitu básníkovu. Sládek byl co do své individuality vždycky elegik; ale z čistě subjektivního elegika vyvinul se nám vzácný elegik *objektivní*. „Člověk si své místo vybojuje,“ dal Sládek za motto knížky své. Sládek si dnes vybojoval místo čestné, jedno z nejprvnějších v literatuře naší. A místo zcela samostatné, určitě ohraničené.

„Člověk si své místo vybojuje.“ Ale také může z něho zas nějakou píď pozbýt. V případě Sládkově mohlo by to pozbývání přijít, kdyby v druhu nynějších básní svých pokračoval z reflexe a jen z nálady, ne z dalších dojmů skutečného života, řekněm z fakt. Řeknu upřímně, že i básně v Na prahu ráje obsažené, o nichž bych nechtěl o žádné, aby byla zůstala nenapsána, rozdělil bych ještě na dva stupně: krásné a — ještě krásnější. K těmto čítám veškerá přední čísla prvních dvou oddílů knížky. Ta působí na mne dojmem mohutným, *bezprostředním*, kdežto pozdější většinou zdají se mi býti spíše již z reflexe vzrostlé; dřívější bez těchto by docilovaly dojmu ještě žárnějšího. Ve svém osobním citu se zde nemýlím, přesvědčil jsem se o tom při čtení po nějakém čase opětovaném. Ovšem ale mohu se mýlit ve příčině. Ale i v případě tom přijde pak Sládek sám asi na pravou příčinu a porozumí pocitu mému. Podotýkám to ve prospěchu Sládkově, ještě více ale ve prospěchu naší literatury.

Básně Sládkovy zde obsažené spadají v takzvaný „žánr“. Již jednou, při epických delších zpěvích Sládkových, jsem poukázal k tomu, že básník s velkým prospěchem studoval nynější prozaiky americké. Ti zavedli do literatury zvláštní způsob vypravování, řekl bych způsob „naznačovací“. Řeknou jen něco a zůstavují čtenáři, aby domyslel a docítil se ostatního, hodí jen částku kontury a čekají, že sobě ostatek dokreslí. Aby se řeklo to pravé a hodila částka nejvýznačnější, tak aby i podaný drobet působil dojmem nejpropracovanějšího celku, v tom spočívá právě jich básnické umění. Nebo charakterizujme tuto „poezii aforistickou“,

jak bych ji nejradyji nazval, ještě jinak. Básníka myslíme sobě co génia vznášejícího se nad mlhami, jež zahalují lidský život. On účelně rukou máchne, a jak ruka mlhou se táhne, rozvírá se za ní na okamžik pruh a my vidíme průlinou kousek života, úzký, těsně ohraničený, jenž ostře sice charakterizuje jen individuum jedno, ale určitý z něho na všeobecnost poskytuje soud, — do duše nám tryskne obraz nechť již veselý či trudný, ale jasný, na nějž nezapomeneme nikdy. Sládek míval jednu citelnou vadu: nejasnost, a to nejen v lyrice. Té vady se zde zprostil skoro* zcela. Ve vytčeném mnou právě způsobu kresby a vypravování, věru že nikoli snadném, vospěl na mistra.

Také prozaikové ruští vždycky a dlouho před Amerikány tíhli k té „poezii aforistické“, jenže ji neuvedli na tak zcela zvláštní cestu, na jakou s ní vkročil například Bret Harte. Turgeněv ale, se svými Básněmi v próze, již se také na cestě té octnul. A mnohé z básní Sládkových, prózou napsány, zcela by se hodily do té knihy Turgeněva, a mnohá ta báseň Turgeněva (jako například Vesnice, Polívka kapustová, Pověste ho!“ ajj.), do veršů dána, zas by se hodila do knížky Sládkovy. Je v tom vidět oprávněnost stručnosti té, časový proud — nemáme dnes téměř času více na jiné než na aforismus. Ale věnujeme mu dnes tolik duše, tolik pojmutí, mnoho-li dříve tiskovým archům celým.

Podivnou náhodou — snad veden zdařilým nějakým pokusem — zvolil sobě Sládek formu znělky. Pokud básně jeho v knížce Na prahu ráje obsažené jsou převážně citové nebo podávají plnou náladu, nevadí znělka; avšak epice nebo třeba jen kresbě žánrové, žádající detailů, strojí nebezpečí. Nutí sice k úsečnosti myšlenkové, a hoví tedy vypravování aforistickému, ale klade zas někdy mez příliš těsnou, na úkor jasnosti.

Na prahu ráje má tři oddíly: *O dětech a s dětmi; Doma; Z lidu a pro lid*. Nevím, kterému oddílu bych dal přednost. Dojem řídí se asi dle osobnosti čtenářovy, ale i tentýž čtenář zajisté za dobu najde větší pojednou oblibu zas v oddílu jiném než dříve.

* Pravím „skoro“. Někde ještě je stopa po dřívějšku, například hned v titulu knížky.

První oddíl bych nazval jaksi „poezií o sobě“. Obrázky to z dětského života a na nich sluneční, rajský jas lidského štěstí. Pramalé myšlénky, jako v básních Pampeliška, Děti v koupeli, Děti v práci, ale světlé jako den a modré jako nebe. Kdo dovede napsat básně, jako je zde Ještě o dědečkovi nebo Pohádka, je skutečně mistr.

Totéž bych musil opakovat o básních *Ve mlýně*, *Dub*, *Mušketýr*, *Hodiny*, *Srdečník*, *Vraní hnízdo* oddílu druhého. V oddílu tomto bije již lidské srdce vyspělé, bodané světským klamem, bolestí se zadrhující. Ano, zde cítiti lze již i zimničnou tepnu moderní společnosti lidské, otázku sociální, a slyšet kyklopické její bušení podzemní. Tutéž děsnou otázku, jížto se pro hrozivost její vyhýbávají nejen básníci, nýbrž i politikové a o níž Sládek později tak démonicky trefně dí:

*Však přijde den, kdy bozi věkožízni
zblednou jak sníh, nad nějž ta sopka šlehne,
až kyklop vztýčí, tam kde oni trůní,
ta prsa huňatá, tvář zrytou trýzní
a s kladivem se zjeví na výsluní!*

Oddílem třetím chvěje se otázka ta dál a k ní přistupuje rovněž dosud nedoluštěná otázka českého národa. Člověk musí sám číst ty básně nadepsané Kdo může za to..., *Kancionál*, *Český granát*, aby alespoň poněkud pochopil, jaké zoufalosti vlastenecké je schopna duše básnická, sám číst první a poslední báseň oddílu toho, aby cítil, jak divokou záští musí český básník planout proti „našemu“ panstvu ve jménu našeho lidu, sám číst například báseň *Bílá hora*, aby — nezná-li — poznal, jakáže velebnost je v té děsné tragice českého národa.

Ne, ne — zde není jedna jediná lichá fráze, není jedno jediné slovo, které krvavě nevyprysklo ze samého srdce!

Jan Neruda

Verne klesá — slyšeli jsme časté hlasy, hlavně ale když loni Verne vydal svůj román Zelený paprsek. Verne klesá!

Modifikujme výraz tento. Verne se mění. Ano, Verneovy romány není lze více poznati. Doznáváme to nepřátelům Verneovým: Verneovy romány pozbyly svého originelního, ryze vědeckého rázu. Avšak zajímavost jich přece se nezmenšila; spočívá v jiném. Čtenářům nervů otupených nové kouzlo románů Verneových snad uniklo. Kouzlo to spočívá v návratu k romanopisectví jemnocitnému, jehož mistrná technika nepotřebuje hromadění scén napínavých, jež poutá ovšem ladem, jemnou kresbou psychologickou, skvostným líčením a duchaplným, jemným, nikoli kousavým humorem.

Ano, v nejnovějším románu Verneově věda ustupuje rychle umění a spisovateli. Ani pointa románu ani zápletky nespočívají více ve vědě. Jen mimochodem — tam, kde romanopisec dějiště popisuje, Verne zabíhá v zeměpis. Zde však nejsou to problémy a záhady vědecké, jimž svou pozornost věnuje, ani detailovaný popis učence, — nýbrž malebné líčení, někdy až skvostné, pokud je romanopisec potřebuje, líčení dle zákonů harmonie v koloritu, bez ohledu na důslednost a význam vědecký.

Vše, co Verne popisuje a tvoří, jest skutečné a možné, a co více — poetické. Světy neznámé, tak trudné a nudné, nebezpečné bez dokonalých průvodců, bez hostincův a hlupákův Verne opustil a přešel v svět kouzelný, lepší, poetických malebných postav v dýmu hašiše a opia.

Ovšem fantazie Verna dosud neopustila a on kupí dosud dobrodružství. Vernea z nebezpečí, že bystrost jeho v číslicích utone, vysvobodil duch francouzský. Přechod lze pozorovati i v tom, že pečlivě také i roucho zevnější je

utkáno, bez nejmenší nedůslednosti, bez zbytečností. I tím, že v románu zmíněném rozmluva převládá nad popisem, blíží se Verne románu a dramatu. Charaktery pak jsou rovněž románově ostře kresleny, tudíž nejsou nikoli pomůckou vědeckým problémům, ale základem celé osnovy dějinné. A jsou zvoleny s humorem a vkusem takovým, že čtenář se těžko — a zde to *není* frází — s nimi rozloučí. Zvláštní typy — ať již Holanďan flegmatický a povolný, ať starý Turek neústupný — ale vždy věrně do detailů *pravdivy*.

Avšak což čtenáře nejvíce upoutá a u románu takřka přidržuje, jest humor. Humor *vládne* knihou celou, jest duší a srdcem jeho. Spočívá v kontrastu ideálu a skutečnosti věrně vylíčené a nikdy v metafoře, často též v duchaplných poznámkách vhodně pochopené skutečnosti.

Van Mitten, bohatý Holanďan, čtyřicetiletý, rusý, modrých zraků, růžových tváří, krátkého nosu, velké hlavy, znamenitého těla a výtečného břicha, noh spíše solidních nežli elegantních — vydal se na cestu do Cařihradu, aby navštívil obchodního přítele svého Kérabana. Klidný to člověk Západu, vyhýbající se rozmluvě a sporu, flegmatický, jeden z těch, již nemají vůle. Pravý opak jeho jest sluha Bruno — čilý, vtipný, dotíravý. Oba ocitnou se v Cařihradě na sklonku ramadanu.

Příležitosti té — kontrastu: klidu ramadanu a bujnosti po něm následující — používá Verne, aby rozvinul před námi bohatou, zářivou, nádhernou orientální scénérii Cařihradu v celé sytosti barev. Jsou to nádherné malby života umělecky ladné, avšak živé, plastické, jako vůbec v celé knize.

Přihodilo se, že Bruno kouřil z dýmky, nedbaje ramadanu. Turek kýs vyrval mu dýmku. „Dýmku!“ volá Bruno, jež pán marně tiší. — „Po ráně z děla, pse křesťanský.“ — „Pse turecký!“ — „Klid! Klid!“ dí Van Mitten. — „Nechť vrátí dýmku.“ — „Po ráně z děla,“ dí Turek a skryje dýmku v záhybech kaftanu.

Po různých příhodách konečně se Frankové setkávají s Kérabanem, známým i jim tvrdošijností svou. Postava jeho jest v celém románu nejzajímavější — majestátní,

originelní, uzavřená, nepoddajná. Jeden z typů, jež se nezapomínají nikdy. Starý Turek nenávidící civilizaci, železnici, parníky i daně. Byt jeho jest v Skutari, když však dovídá se, že uložena daň 1¹/₂ kr každému plujícimu přes Bospor, z tvrdošijnosti, než by platil malý ten obol, chce dokázati komisaři tureckému, že dostane se do Skutari, aniž úřady z něho budou míti užitku. Skutečně vydá se na cestu kol Černého moře — v kalesce, neboť nenávidí železnici i dlouhé plavby — a donutí zároveň Van Mittena k cestě společné, neboť mu slíbil, že bude — s ním večeret v Skutari.

Není to cesta — jest to pouhá jízda, již volí Kéraban, by mohl večeret. Van Mitten mlčel a jel, Bruno „rýpal“, leč pán vždy na to „Klid! Klid!“

Před odjezdem z Cařihradu odesílá Kéraban list svému kucháři v Skutari. „Večeře, jakmile se dostavím. Menu: Polévka a předek skopčí.“ — — Šlehne se do koní, kaleska hne sebou. Na cestu kol Černého moře!

Jedná se o více než o pouhou cestu. Amasie, dcera přítele Kérabanova, již zasnoubena se synovcem tvrdošijného Turka Ahmetem, musí být oddána do 44 dnů, než jistý věk její totiž uplyne, jinak by velikého dědictví pozbyla. Do té doby musí tudíž Kéraban býti v Cařihradě, kdež svatba dle vrtochu jeho jedině a jen v přítomnosti jeho slaviti se může.

Nelze tudíž ztratiti jediného dne, když Kéraban železnici a moři tvrdošijně se vyhýbá.

Nyní mjí koleska různé země — Bulharsko, Rumunsko, Jižní Rus, Krym, Kavkaz, Malou Asii a pestrou scenérii jich, špinavé vesnice turecké, nádherné sněžné velikány kavkazské s štavnatými údoly, život v bažinách. Líčení překrásné!

Dovídáme se přitom mnoho zajímavého; například vjíždějíce do delt dunajských, poznáme, že moskyti napadající člověka jsou pouze samičky.

V močálech delt vůz se zabořil. Přenocování je nutné. Bruno bdí venku s „útěchou“, že moskyti „dvakrát v totéž místo nebodají“. Leč spáči za noci přepadeni jsou kanci,

a jen divokým tryskem koní, již byli vytrhli vůz zabořený a bůhsámví kam pádí za tmy čiré — zda do Dunaje či do bezedných močálů —, zachraňují se. Při úprku tom hledá Van Mitten ve svém tištěném průvodci — cestu. Kéran lituje, že nemá po ruce sluhu svého oddaného — leč obmezeného, by jej hodil kancům a je zadržel.

V Oděse seznamuje nás autor s Amasií — s jejími vnadami, orientálským kouzlem zraků její, s šatem nádherným atd.

Amasie laškují milostně s Ahmetem i otcem Selimem, tu objeví se zčistajasna Kéran se společností. Zajisté kvůli svatbě! Kéran stiskne ruku všem a dí: „A nyní na cestu.“ — „Na cestu, strýče?“ — „Ano — ihned.“ — „Vy jednáte trochu divně, strýče.“ — „Proměňte mi peníze v minci ruskou.“ — „V ruskou? Kam chcete? Proč přišel jste do Oděsy!“ — „Nepřišel jsem. Jedu do Skutari.“ — „Do Skutari přes Oděsu!? Jak to! Z Cařihradu do Skutari přeplyje se pouze Bospor.“ — „Bospor již není!“ — „Bospor již není, strýče?“ Sotva se z rozpakův probeřou. Ahmed přidruží se k cestujícím, by cestu urychlil.

Okamžiku toho použije kapitán Jarhud, jenž byl vyhlídl Amasii pro svého pána Saffara, a unáší opuštěnou děvku na lodi do Trebizondy, kamž rovněž Kéranova kalesa cílí.

Kéran cestu provází rozhořčenou mluvou, ač nikdo mu neodporuje. „Kvůli klidu“ vypráví Van Mitten historii o tulipánech, jež ho zbavily paní Van Mittenové, — humorní epizoda. Kéran dotvrzuje, kdyby nebylo vozů, že by jel na koni, bez koně po oslu, bez osla běžel sám, bez noh by lezl po kolenou.“ — „Zadržte, proboha, příteli,“ volá Van Mitten, „bez kolenou po břicho plazil bych se kolem Černého moře. Ano, po břicho,“ dí Kéran s uspokojením.

Míjejí Krym, kde stýká se život Rusův, Tatarův, Turkův, židův i Řekův; projíždějí háje stříbrolistých oliv, pronikají do bažin Azovského moře, kde seznáváme domácí zřízení, stravu i lože. Nemají koní, najímají dromedáry, když Kéran již byl chtěl zapřáhnouti — poštmistra, projíždějí pusté pláne, poseté kurgany. Ač vědí, že Kéran nepluje

rád, přivádějí jej ku průlivu Krčskému, aby se vyhnuli dlouhé cestě kol Azovského moře, a u průlivu předstírají řeku. „Měl by tu býti most,“ dí Kéran. — „Ano, můj tištěný průvodce uvádí jeden — Pontus Euxinus,“ blabolí Van Mitten. Prámem přejíždí průplav a octnou se za noci v kraji posetém kopci, jež hořící plyny vydychují. Náhle vzňaly se veškery a celý kraj v magickém děsném světle hrozil zničením. Leč náhle — veškerý plamen zhasl, jakby sfouknut. Divadlo překrásné.

Divokrásná scenérie kavkazská záhy rozvíjí se před očima. Obydlí, oděv a zvyky obyvatelův líčí nám Verne příležitostně, rovněž rozkošné vesnice kavkazské v bující zeleni. V jedné vesnici také Kéran pohádá se o přednostech tabáku skorem do krve s Van Mittenem, jenž opojen nargilém, podruhé v životě odváží se odporovat. Scéna ta jediná, jež končí všeobecným smíchem.

Ještě jiné dobrodružství malé, neboť napínavějším se Verne vyhýbá.

Kéranův vůz pro tvrdošijnost svého majitele jest zasáhnut vlakem. Kéran spoután kozáky a odveden, a když druzi jeho blíží se pěšky nádraží, zří v okénku vlaku již k Tiflisu jedoucího mezi kozáky Kéranova, jenž vlak vždy děsně nenáviděl, ztichlého, zkormouceného — mizícího v dáli.

Ubohý Kéran! Zde další osudy a stopy Kéranovy mizí v rukopise a myslí Verneově.

Čtenář bystrý domyslí se konce. Ahmet setká se v Trebizonu se Saffarem, urve mu nevěstu svoji a historie končí svatbou.

Ostatně si myslíme, že záhy pan Verne nám sdělí, co přece ještě o dalších osudech Kéranových ví, a neopomíne čtenářům sděliti pravdivý osud ubohého Turka.

Ještě slovo.

Jules Verne, ač toto dílo jeho jako veškerá díla ostatní — 25 jich dosud — určeno jest pro *knihovnu vychovatelskou*, neštítí se zdravým humorem dotknouti se vad společenských, vládních i náboženských. Tak vychovává se generace francouzská — v pravém uvědomění svého okolí a ži-

vota. Tolik na adresu našich úzkostlivých, suchoparných spisův vychovatelských. Jest již čas, aby se přestala hledat v hlouposti — ctnost, v nevědomosti dětí — pedagogická nutnost — mravnost pojištěná.

NÁRODNÍ LISTY 28. června 1883